

โคลงเรื่องรามเกียรติ์

ในปี พ.ศ. 2425 ซึ่งเป็นปีครบรอบ 100 ปี ของพระนคร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามทั้งพระอารามและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นแม่กองจัดการเขียนภาพเรื่องรามเกียรติ์ที่พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง และทรงชักชวนพระบรมวงศานุวงศ์ นักปราชญ์ราชบัณฑิตตลอดจนข้าราชการที่สนใจในกวีนิพนธ์ ให้ช่วยกันแต่งอธิบายภาพรามเกียรติ์ ซึ่งเขียนไว้ที่ผนังพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นโคลงรวมทั้งสิ้น 4,984 บท ส่วนพระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์ 8 ห้อง เป็นโคลง 224 บท โคลงเหล่านี้ได้จารึกไว้ในแผ่นศิลาฝังติดไว้กับเสาพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ

1. ห้องที่ 90 ตอนทศกัณฐ์ทำพิธีอุ้มงค์
2. ห้องที่ 94 ตอนหนุมานเข้าห้องวานรินทร์
3. ห้องที่ 102 ตอนนางมณโฑหุงน้ำทิพย์
4. ห้องที่ 103 ตอนทศกัณฐ์ขาดเคียวขาดกร
5. ห้องที่ 104 ตอนฤๅษีถวายนิลิน
6. ห้องที่ 105 ตอนหนุมาน
7. ห้องที่ 106 ตอนหนุมานได้นางสุวรรณกัญญา
8. ห้องที่ 107 ตอนหนุมานชุกช่องดวงใจ

ความดีเด่นในโคลงพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ จะยกตัวอย่างให้เห็น ดังนี้

1. บรรยายความได้ชัดเจน เล่าเรื่องราวของนางวานรินทร์ไว้ในโคลง คือ ตอนหนุมานเข้าไปพบนางวานรินทร์ในถ้ำ นางวานรินทร์เล่าว่า นางถูกพระอิศวรสาปให้ลงมาอยู่ในถ้ำ โคลงบทนี้ว่า

ตัวข้าข้าบาทเจ้า
มีผิดท่านสาปมา
ทราบเรื่องเร่งเร็วคลา
หน่วงหนักจักพลอยซ้ำ

โลกา
สถิตถ้ำ
ไกลจาก เราแฮ
ผิดต้องพานตน

2. การชมความงาม ทรงพรรณนารถทรงของพระรามได้อย่างดี บรรจุลงในโคลงเพียงบทเดียวซึ่งมีความสมบูรณ์ทั้งเนื้อหา และความไพเราะกล่าวได้ว่า โคลงนั้นจะแต่งให้ได้เนื้อความบริบูรณ์ในโคลงเดียวได้ยาก แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปรีชาสามารถมาก ดังโคลงชมรถทรงว่า

รถองค์อมรเทพไท้	ไพชยนต์
ห้ายอดเยี่ยมนราดล	เด่นฟ้า
สารถิเทพด่ากล	กรนัง ประนมนา
เทียมสีอมรมิ่งม้า	เสวตแมนเสมอสังข์

4. บทพรรณนาความโศกเศร้าของนางมณฑิลาที่เสียรู้หนุมานในพิธีหุงน้ำทิพย์ พรรณนาได้จับใจ แทรกความคิดคติขำไทยได้ด้วยว่า ดังนางมณฑิลาว่านางทำให้ทศกัณฐ์เสียเกียรติขอให้ฆ่านางเสีย

บดินทรสุรเสียเกียรติทั้ง	เสียกิจ
อภัยศท้าวทั้งทศทิศ	เพราะข้า
ขอจงพระทรงฤทธิ	พันฟาด
ด้วยพระขรรค์คมกล้า	เกลื่อนเศร้ายาศรี

5 การเปรียบเทียบ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเปรียบเทียบในแนวใหม่ที่แปลกจากวรรณกรรมรุ่นเก่า ทรงเปรียบเทียบการทำความดีเพื่อได้รับผลตอบแทนเหมือนนาหว่านย่อมคอยให้โคมาฉุดแอกไถไม่ได้ เหมือนการทำความดีควรได้รับรางวัลตอบแทนทันที

หรือไม่ก็ควรให้รางวัลก่อนจะได้มีกำลังใจ ดังที่หนุมานตอบพระลักษณ ว่า

หนุมานแกล้งกล่าวพ้อ	พระลักษณ
นาหว่านฤาไครจัก	เคว่าถ้ำ
คอยคู้ลูกโคชัก	ฉุดแอก ทันฤา
นี้สีทันเทิดหน้า	โอ้อ่างกลางสนาม

6. แทรกคติขำไทยไว้ด้วย เช่นตอนหนุมานไปทำลายพิธีหุงน้ำทิพย์และทศกัณฐ์ กำลังทำพิธีเข้าฌานอยู่ หนุมานจะทำร้ายทศกัณฐ์ด้วยวิธีใด ๆ ทศกัณฐ์ก็มีได้โต้ตอบ หนุมานจึงชี้ให้พาลีเห็นว่า ธรรมดาของโลกยะแล้วความรักกับความโกรธย่อมเป็นของคู่กัน ฉะนั้นการทำลายพิธีที่ทศกัณฐ์กำลังกระทำอยู่ให้สำเร็จได้ก็โดยพานางมณฑิลาหยอกเย้าต่อหน้าทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์โกรธพิริ

ก็จะถูกทำลาย คดีข้างไทยนั้น ถือนักเรื่องสามภรรยา ใครกระทำร้ายภรรยาต่อหน้า ถือว่าหมิ่นเกียรติของชาย ทำให้เสียศักดิ์ศรี และหนุมาณก็ทำลายพิธีสำเร็จได้ด้วยกลอุบายข้อนี้

ธรรมดาโลกแล้ว	โลกีย์
รักกับโกรธย่อมมี	แกลไกล้
มณโฑเทพเทพี	ทศพัคตร์ สวาหนา
พาสู้สัฟยกให้	โกรธพุ่งคงเพื่อน

7. คติธรรมซึ่งเป็นข้อยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนประพฤติดีละการประกอบกรรมชั่ว การชี้ให้เห็นบาปบุญคุณโทษ เป็นการสั่งสอนที่บรรพบุรุษยึดถือกระทำต่ออนุชนมาช้านาน การที่หนุมาณเอากล่องดวงใจทศกัณฐ์มาล่อ ทศกัณฐ์ก็สั่งสอนหนุมาณให้ระลึกถึงบาปบุญคุณโทษ ทั้งนี้เพื่อให้หนุมาณใจอ่อน คิดถึงบุญคุณของตนที่เคยชুবเลียงมาก่อน

เจ้ารู้อยู่แล้วสิ	บาปคุณ
จงเร่งระลึกคุณ	พอบ้าง
จักกลับก่อทารุณ	ประทุษฐ์ โทษแฮ
ถึงพ่อตายฝ่ายข้าง	กระบี่ต้องนินทา

8. คติเตือนใจอีกประการหนึ่งก็คือ การเอาศัตรูมาเลี้ยงไว้ นางมณโฑให้ข้อคิดแก่ทศกัณฐ์ว่าศัตรูที่กลับมาเป็นมิตรนั้นย่อมทรยศอีกเสมอ ความเช่นนี้ในสุภาษิตไทยเรามักยกกล่าวอ้างในวรรณกรรมเสมอ รัชกาลที่ 5 ทรงแทรกความคิดเห็นของคนในสังคมไทยไว้อย่างแนบเนียน

มณโฑทูลห้ามอย่า	ควรคิด เลียงนา
ปรบักษ์กลับเป็นมิตร	มักร้าย
ทศเคียรว่าเห็นสนิท	อย่านึก แหนงเลย
เจ้าจูงรักลิงลม้าย	ลูกแก้วเกิดครรวรภ์